

Kitap Tanıtımı

Şaman ve Türk Dünyası

Ali Faik DEMİR
Nebahat AKGÜN ÇOMAK

Şaman ve Türk Dünyası
Bağlam Yayınları, 2009

İnsanlığın ilkel ve totemci dönemlerinde, ayin, tören ve kutsamaları yapan iyi ya da kötü ruhlarla bağlantı kuran, hastaları tedavi eden, büyü, sihir yapan, gelecekte haber veren kişiye Şaman denir. Şaman sözcüğü Türkçe kökenli değildir. Türkler “Şaman” yerine “Kam” sözcüğünü kullanmışlardır.

Şamanizm bir doğa dini olması nedeniyle Şamanlar, tanrılardan ve doğa olaylarından yardım isterler ve güçlerini birleştirirler. Doğaya tapınma Şamanizm’in en önemli özelliğidir. Şamanizm ve Şaman’ın Sibiryada ortaya çıkışına dair birçok efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsanelerde, Şamanlığın bireysel varlığından ve büyücü-rahip rollerinden söz edilir. Şamanlar, genellikle büyü, sihir yapmak, ruhlarla bağlantı kurmak, gelecekte haber vermek ve böylece halklar arasında korkuyla karışık saygı duyulan bir konuma sahiptirler. Orta Asya Şamanizm’inin temelleri Gök Tanrı, yer, su, güneş ve ateş kültlerine dayanmaktadır. Şamanizm’de dünya, hayvan ve bitkiler, büyük bir âlem ve bir bütün olarak ele alınır. Dolayısıyla, bu varlıklar diğer varlıkların yaratıcısı olmalarından dolayı kutsal kabul edilir.

Şamanizm konusunda yaptığı önemli çalışmalarla tanınan Mircea Eliade, Şamanizm adlı eserinde, Şaman’ın, hekim, büyücü ya da sihirbaz terimlerinin yerine bir ayrıştırma yapılmadan kullanıldığını belirtip, anlam genişletilmesi yoluyla da dinler tarihinde Hint, İran, Germen, Çin ve Babil’deki dinlerde var olan ilkel öğelere gönderme yapıldığını açıklamaktadır.

Kutadgu Bilig’de Şaman sözcüğüne karşılık kimi zaman kâhin anlamında “Kam” kimi zaman da hekim ya da ilaç yapan anlamında “otacı” sözcükleri kullanılmıştır. Şöyle ki; “ister tabip getir, ister kam, ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez.” sözlerine ve yine “açgözlülük, ilacı ve devası bulunmayan bir hastalıktır, onu bütün dünya kahinleri bir araya gelse yine tedavi edemezler.” demektedir ve bu bağlamda, Divan-ü Lügat-it Türk’te, Şaman sözcüğü “kam ırkladı” tabirinde kamın falcılık ya da kehanette bulunan kişi anlamında kullanmıştır.

İnsanlığın en eski inanç biçimlerinden Şamanizm, dünyanın çok farklı coğrafyalarına yayılmış ve benzer yapısıyla geçmişten günümüze yerini korumuştur. Şamanizm benzeşen yönlerinin yanında kendi coğrafyalarına özgü değişik görünümleri de olan bu inancın birçok bölgede etkili olduğu görülmüştür. Şamanizm, doğa koşullarının oldukça ağır ve sert geçen coğrafyalarda ilk önceleri üstün bir varlığa ya da tanımlayamadıkları ve korktukları doğa varlıklarını “güneş, ay, yıldızlar, büyük ve öldürücü hayvanlar, gök gürültüsü, şimşek çakması, fırtına, sis, bulutlar, büyük ağaçlar, sular, tepeler, dağlar, taşlar, ulaşılamayan kayalar, dağlar,.. gibi” insanlar için kutsala dönüşüp biçimleniyorlar ve anlamlar kazanarak kutsallaşıyorlardı. Bu bağlamda, insanların saf-bilinçsiz doğa kutsamaları gelişerek, biçimlenerek kültürlerin “atalar kültü, ağaç kültü, ocak kültü, su kültü, demir kültü, ölüm/ölüler kültü, dağ kültü, taş/kaya kültü gibi” oluşumuna geçişler başlamıştır. Böylece inançların daha gelişerek ritüellere dönüştüğü görülmektedir. Şamanizm’de ağaçlara, su kaynaklarının etrafına bez bağlamak önemli bir ritüeldir. Gökteki tanrılara “beyaz” yer-su tanrılarında “kırmızı” yer altı tanrılarında “siyah” bez parçaları kullanarak tanrılarında dileklerini iletiyorlardı.

Şamanizm destanlarımızda, hikâyelerimizde, efsanelerimizde şekil bulur ve izlerini yansıtır. Özellikle Manas Destanı’nda Şamanist inancın izleri vardır ve Şamanizm’in özelliklerini muhafaza eder. Manas Destanı’nda Esen Han, sarayına geleceği haber verenleri çağırır ve durumu önceden sezen acayip sihirleri bilen, kürek kemiğiyle fal açan falcılara, Kalmukların mukaddes kitabı olan “İlim-i Biçik”i okumuş sihirbazları çağırır. Manas’ın babası Cakıp Bay, çocuğum yok diye kutsal dağa gidip bir pınarın başında ve ardıc ağacının altında dua etti ve atalarının mezarında konakladı, gözyaşları döküp tanrıya yalvardı. Cakıp Bay, ardıc dumanıyla evi tütsüledi, davul çaldırıp, bahşıya evdeki belayı kovdurdu. Şefkatli kuş, Umay Ana, kuş ana şefkatini esirgeme, yardım et dedi. Manas Destanı’nda şefkatli kuş, Umay Ana, kuş ana, bütün kadınlara özellikle doğum sancısı çeken kadınlara yardım eder ve şefkatini esirgemez. Manas’ta doğum sancısı başladığında, Cakıp’ın evine bahşılar ve kadın Şamanlar toplandılar. Kadın Şamanlar, bahşılar sıçrayıp davul çalıp Umay Ana’yı yardıma çağırdılar, süt ve yağ saçarak, ardıc ağacı yaktılar. Manas’ta evliya “Şaman” dede elindeki asasını çocuğun üzerine tutarak iyi dileklerde bulundu “ok yetişemeyen atlı ol” dedi.

Dede Korkut Hikâyeleri’nden, Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’nda, Buğaç’ın annesi, avdan dönmeyen oğlunu aramak için yanına kırk ince belli kız

alır. Oğlunu bir çukurun içinde bulur. Buğaç, annesine; “Hızır”ın gelerek yarasını sıvazladığını söyler ve sana bu yaradan ölüm yoktur. Ananın sütü ile dağ çiçeği sana merhemdir der. Dede Korkut ya da Korkut Ata, toplum içinde saygın bir yere sahiptir. Dede Korkut, kopuz çalıp deyiş söyler ve Oğuz halkının karşılaştığı bütün zorlukları giderirdi. Oğuz halkı, Dede Korkut’ın görüşünü almadan hiçbir iş yapmazdı. Dede Korkut bir nevi eski Türklerin “Kam”ı ve “Ozan”ıdır.

İslam’a geçiş sırasında da Şamanizm etkisi sürmüştür. Biruni, Ahmet İbn-i Falden, Ebu Zeyd-i Belhi gibi Türk gezginleri ve araştırmacıları bunun örneklerini yazmışlardır. Eserlerinde eskiden Türklerin evlerinde tus (ongun veya korçak) denilen küçük put ve heykeller ve ağaçtan yontulmuş şekiller bulunduğunu aktarmaktadır. Ayrıca, Çiğil ve Başkırtların yıldızlara, Tatarların güneşe taptıkları ve bunlara ilah dedikleri yazılmaktadır. Ahmet İbn-i Falden, Seyehatnamesi’nde verilen bilgilere göre Başkırtlarda yaz, kış, yağmur, rüzgâr, ağaç, insan, hayvan, su, gece, gündüz, ölüm, hayat, yer, gök, hepsi birer tanrıdır. Başkırtların bir kısmı da yılanlara, balıklara, turna kuşuna ve yonttukları odun parçasına taparlardı.

Halk geleneklerinde Şamanizm’in izleri, namaz sonrası tespih çekmek adeti Türklerden gelmektedir. Tekkelerde zil, def ve sazın kullanılması, kurşun dökmek, ölümden sonra lokma dökmek, tütsü yakmak, ölümden sonra ruhun evine geleceğine dair inanış, cadı ve hortlak fikrinin temelinde Şamanlığa rastlanır. Şamanizm inancına göre, ölünün evinde dua okunur ve okuma işini Şaman yapar. Dolayısıyla, Türklerin mevlit geleneği buradan gelmiştir ve amaç ölünün ruhunun rahatlatılmasıdır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde, matemde yüz yırtıp, saç yolup ağlamak, bağırarak ağıt söylemek, ölen kişinin atının kuyruğunu kesmek, aş vermek, beyazlar çıkartılıp, karalar giymek, Şamanizm’in ölümler kültürünün uzantısıdır. Doğum, evlenme ve ölümlerle ilgili dini ya da geleneksel törenlerde Şamanlığın yadsınamayacak yansımalarını görmek mümkündür. Günümüzde, doğum, evlenme, ölüm gibi yaşamın önemli dönemlerini içeren bu olgularda eski Türk inançları “örf, adet, gelenek, görenek” önemli bir şekilde varlığını korumaktadır ve kuşaktan kuşağa yansımaları biçimlenmiştir. Günlük yaşamda ve belli özel günlerde de aynı şekilde Şamanist motifler karşımıza çıkmaktadır. Hızır-İlyas gününde erken kalkmak, kutsal ağaçlara, çalılara, özellikle gül fidanına yeşil ya da kırmızı bez “çaput” parçaları bağlamak, niyet tutmak, ateşten atlamak, yemek pişirmek, adaklar yapmak bilinen adetlerdendir. Nazara inanmak ve nazar değmemesi için “nazarlık” adı verilen nesne –muska, nazar boncuğu, tavşan kuyruğu gibi– taşımak, yine nazardan korunmak için tahtaya üç kez vurmaktır. Anadolu’da yaygın bir gelenek de üzerlik otu ve tohumları yakılarak nazara karşı kullanılır. Üzerlik tohumundan yapılan süslemeler evlerin duvarlarına asılır. İnsanları, hayvanları, bitkileri ve değerli eşyayı korumaktır. Dolayısıyla bu koruma kötü “kem” gözlerden sakınmadır. Özellikle halk arasında “Allah kem gözlerden korusun” tabiri de yaygındır. Rüya tabirleri de atlanmaması gereken bir husustur. Dolayısıyla, rüya törenle söylenir ve yine törenle tabir olunur. Sonunda da küçük bir kahvaltı ziyafeti verilir.

Şaman geleneğinin önemli izlerinden bir tanesi de çocukların ölmemesi, uzun ömürlü olması için türbelere gidip adak adanması ve çocuğa “Satılmış, Yaşar, Satı, Duran, Durmuş gibi” adların konmasıdır. Bu bağlamda, hastalık dolayısıyla çocuğun ölmemesi için özel bir törenle ad değiştirme yapılmasıdır. Bunlar arasında alkarısı “albastı” efsanesi de önemli bir yer almaktadır. Kötü ruhlardan korunmak amacıyla “iyi saatte olsunlar” sözünü kullanmak alışkanlıklar içerisinde. Şaman’ın üzerine giydiği giysiye “yılan, ejderha, çıyan, akrep, kunduz, köstebek, kırkayak, böcek gibi zararlı ve tehlikeli hayvan figürleri çizilerek, onların kaçırılacağına inanılır. Anadolu’nun hemen hemen her yerinde bu tür Şaman giysilerinin izlerini görürüz. Halı, kilim, seccade, duvar halısı, yastık kılıfı, örtüler de eski Türk inanışlarından kalma izleri görürüz. Bu figürlerde hem süs hem de zararlı hayvanları kaçırmak içindir. Özellikle Anadolu’da Şahmaran figürü çok önemlidir. Karga ve Baykuş gibi kuş figürleri de kötü şans anlamlarını içermektedir. Güvercin, bülbül, kumru, leylek, kırlangıç gibi kuş figürleri şans, mutluluk, huzur ve barışı simgelerken; kartal, şahin, atmaca gibi büyük kuşlar da güç ve kuvveti simgeler. Anka Kuşu da baharın müjdecisidir.

Bizler, bu çalışmada “Şaman” “Şamanizm” ve “Türk Dünyası”na genel olarak bakma ihtiyacı hissettik. Amacımız, kaynaklar ve belgelerle ortaya koyacağımız çalışma ile yeniden bir okuma yapmaktır. Dolayısıyla, kesin yargılar ve ifadeler yerine destanlar, efsaneler, masallar, şiirler, örfler, adetler, gelenekler, görenekler, inanışlar, ilahiler, danslar, bayramlar, törenler, kaynak kitaplar, belgeler, fotoğraflar, çizimler, kutlamalar örneklerimizi sunmamıza yardımcı olmuştur. Çünkü, Şamanizm bir din değildir, bir düşüncedir ya da deneyimdir. Şamanizm’in bir kurucusu ve hangi dönemde ne zaman ortaya çıktığı kesin değildir. Şaman sözcüğünün nereden hangi dilden geldiği ve buna nasıl bir anlam yüklendiği de belli değildir. Kutsal bir kitabı da yoktur. Araştırmacılara göre, Şamanizm’in anaerkil dönemde ortaya çıktığı sadece tahmin edilmektedir. İnsanlığın, totemci dönemlerinde “Tanrı” “doğa” “insan” “hayvan” “bitki” sarmalında ilkel bir inanıştır. Doğadaki ruhlara ve ataların ruhlarına tapma odak noktayı oluşturmaktadır. Her canlıda bir ruh olduğuna inanıldığından, iyi ruhlar “Ülgen”, memnun edilmeye çalışılırken, kötü ruhlar, “Erlık”, ise uzak tutulmaya çalışılır. Gökyüzünde iyi ruhlar vardır, yer altında kötü ruhlar vardır. Yeryüzünde ise insanoğlu vardır. Bu nedenle, Şamanizm farklı coğrafyalarda yer almasından dolayı, kültürler göre yeniden biçimlenir ve temelde aynı noktada ya da paydada buluşurlar. Şöyle ki; Hızır ya da Hızır-İlyas kültürüne bir bakmak istersek, Türk folklorunda sıklıkla rastlanmakta olduğunu görürüz. “Hıdrellez”, Nebi (Hızır Nebi) Bayramı ve “Rûz-ı Hızır” gibi adlarla kutlamalar yapılmaktadır. Öncelikle, bu aşamada Hızır ve İlyas’ın kim olduğu ve ilişkilerinin ne olduğunun yanıtı araştırılmalıdır. Kitabı Mukaddes ve Talmud’da İlyas şahsiyetine yer verilmekte, İslam üzerine çalışanlar da Kuran-ı Kerim’de İlyas Peygamber’e referans yapmaktadırlar. Klasik İslam kaynakları, Hızır ve İlyas’ı ayrı şahıslar kabul eder. Hatta aralarında bir görev ayrımı da söz konusudur. Buna göre Hızır, “mükellef fi’l-bahr” yani sularda görev yaparken, İlyas, “mükellef fi’l-

berr” yani karada hizmet görür. Hızır ve İlyas’ın kimi zaman aynı kişi olduğu söylenirken, kimi zaman da aksi görüşler ileri sürülmektedir.

Hızır inancıyla ilgili olarak şarkiyatçılar üç temel kaynağa atıf yapmaktadırlar. İlk olarak Gilgamiş Destanı öne çıkmaktadır. Aslı Akadca olan bu destanda, Gilgamiş, arkadaşı Enkidu’yu hayata döndürmek için ebedi hayatı verecek otun varlığını ebedi bir hayat süren “Utnapiştim”den öğrenmiştir. İkinci olarak İskender efsanesi kullanılmaktadır. Grekçe ve Süryanice metinleri bulunan efsanede, İskender, ebedi hayat veren bir kaynağı arar ve bunu açıcısı Andreas bulur ve İskender tarafından öldürülmek istenince bir deniz cini olur. İslam kaynaklarında bu destan daha farklı anlatılmakta ve İskender-i Zü’l-Karneyn’in* hayat çeşmesini aramak için halasının oğlu Hızır diye anılan Elyesa ile yola çıkışı hikaye edilir.

Şarkiyatçıların bu destanlar ve Hızır arasındaki bağlantılarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Destanlarda Musa Peygamber’i kısmen Gilgamiş, İskender ve Yeşua Bin Levi, Hızır’ı ise, Utnapiştim, Andreas ve İlyas temsil etmektedir. Ayrıca ebedi hayatı aramak ve bunu bulmak yolunda Hızır’ın rolü yine paralellik göstermektedir.

Hızır konusunda İslam anlamında bakılması gereken temel kaynak kuşkusuz Kuran’dır. El-Kehf suresinde Musa Peygamber ve Hızır kıssası yer almaktadır. 60-82. ayetler arasında Musa Peygamber’e manevi kılavuz konumunda “Hızır” şeklinde adlandırılan esrarenigiz bir kişiden bahsedilmektedir. Hızır’dan, nazara geçmek istersek; nazar ise, eski Türk inançlarından biridir. Şaman inancında kötü ruhların tesirinde kalma ve buna bağlı olarak hastalık halini yaratan nazara karşı Şaman farklı yöntemlerle ona başvuruları iyileştirmeye çalışmaktadır. Şaman’ın kötü ruhlardan kurtulmak için mavi renkli taş kullanmasıyla nazar boncuğu arasında bir illiyet bağı kurmak mümkündür. Günümüzde de halk arasında yaygınlaşmıştır. En önemli göstergesi de nazar boncuğudur; bu araç kötü bakışlardan ve duygulardan korunmak için kullanılmaktadır. Nazar boncuğuna göz boncuğu da denilmektedir. Nazar boncuğu İslamiyet öncesi Türk geleneklerinden kalmadır. Nazar boncuğu, mavi renkli olup, göz şeklindedir. Göz de, insanın dünyaya açılan penceresi olarak görülür ve her türlü iyi ve kötü düşüncelerin yaşama temas noktasıdır. Günümüzde inancın yanında takılarda ve süs eşyalarında nazar boncuğu şamanın kullandığı 4 renkten biri olan mavinin dışında diğer renklerde de üretilmektedir. Kuran’da da nazar sözcüğüne yer verilmiş ve bunu engellemeye yönelik olarak ayete yer verilmiştir. Kuran’da Kehf Sûresinde “maşallah” kelimesi görülmektedir.

Bazı insanların bakışlarında bir güç olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu bakışların kötülüğe ve şanssızlığa sebebiyet vermesinden dolayı nazarlıklar

* Efsanenin en geniş versiyonu olarak bilinen Süryanice metninde, İskender’e “İki boynuzlu” lakabı eklenmiştir. Zü’l-Karneyn’in bu lakabın Arapça tercümesi olduğu ileri sürülmektedir.

kullanılır. Nazarlıklar, kötü bakışların ya da kem (Anadolu ağzında) bakışların etkisini azaltan objelerdir. Göz boncuğu, tavşan ayağı-kuyruğu, sarımsak, çörekotu gibi bu nazarlıkların, onları üzerinde taşıyan kişiyi koruduğuna inanılır. Muskanın ise, taşıyan kişiyi kötülüklerden koruyan tılsımlı bir güce sahip olduğuna inanılır. Muskanın nazarlıklardan en önemli farkı içinde yazılı bir duanın bulunmasıdır. Açık bir ifadeyle nazara karşı kullanılan objeler bizzat koruyucu özellik taşıırken, muskada ise içinde bulunan dualar önemlidir. Muskanın şekli de ayırıcı bir özellik taşımaktadır. Muska, yedi kat bir bez ya da deri içine sararak korunmaktadır. Üçgen şekli her vesilede korunmaktadır.

Türk Halk inançlarında nazar önemli bir yere sahiptir. Çocukları, kötülüklerden ve kem gözden korumak önemli bir inanıştır. Çocuğu nazardan korumak için; göz boncuğu takılır, muska takılır (içinde nazara karşı yazılmış nazar ayeti vardır, çocukların omzuna takılır), kurşun dökülür, çocuk yıkanır (dualı su ile "filanın gözü değmiş, gözü çıksın" sözleri kullanılır). Nazardan korumak için çocuklara sevgi sözcükleri olarak "pis çocuk, çirkin çocuk, maymun gibi sözcükler kullanılır. Nazardan korunmak ya da nazara uğramış çocuğun başından "tuz" ve "ekmek" çevirerek, dua okunur ve tuz ateşe atılır. Çocukları nazardan koruyacağına inanılan "maşallah" yazan takı takılır. Bunlar, Türk kültürünün biçimlerindedir ve bu birikimleri korumak ve aktarmaktır.

Nazardan korumaya karşın, Türkiye'nin neredeyse tüm bölgelerinde benzer şekillerde kurşun dökmeye rastlanmaktadır. Hatta kurşun dökmenin bilimsel açıklamaları da yapılmaya çalışılmakta, bu işlem ile aslında bir ritüel gibi yapılan işlemle insanın üzerinde göz ile yani nazar denen ve insanların her zaman kullanmayı bilmedikleri enerji yoluyla oluşturdukları alanın insana verdiği rahatsızlık veren etkinin bir anlamda kesildiği ya da kırıldığı söylenmektedir.

Genel olarak nazara, kem gözlerin yarattığı olumsuzluklara karşı ve bu türdeki tüm negatif enerjileri ortadan kaldırmak için kurşun döktürülür. Bu işlem tam bir seremoni şeklinde gerçekleşir. Kurşun dökecek kişinin özel bir yeteneği olduğuna inanılır. Herkes kurşun dökemez. Kurşun dökene bir anlamda şaman gibi kurşun döktüğü kişi ya da kişileri olumsuz ve negatif ruhlardan ve etkilerden kurtarır. Kurşun dökmek İslam'ın etkisiyle İslami bir değer de kazanmıştır. Kimi zaman dualar da okunarak bu işlem gerçekleştirilmektedir. Sonunda dökülen kurşunların şekillerine bakılarak bir anlamda fal bakar gibi çeşitli yorumlar ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Çaput/bez bağlama, günümüze Şamanizm'den gelen en bilinen göstergelerden birisi bez ya da çaput bağlama geleneğidir. Şaman, davuluna, giysisine renkli bez parçaları bağlanması yoluyla adakta bulunmak, dilek dilemek kansız adak sayılan en önemli inanç ve geleneklerdendir. Bu Şaman geleneği, günümüzde, Türk coğrafyasında, yatırlara, kutsal sayılan yerlere, bez bağlamak ve bu yolla da adakta bulunmak geleneği varlığını

* Kırk ya da kırk bir çörek otu üzerine dua okunarak bir bez içerisinde nazara karşı koruyucu tılsım olarak kullanılır. Gelin yatağına bereket, şans ve kötülüklerden korumak için de Anadolu'nun bazı bölgelerinde serpilmiştir.

sürdürmektedir. Karaçay Malkarlarında kutsal saydıkları taşlara ve ağaçlara dileklerde bulunmak, bez bağlamak inancı yaygındır. Bu kutsal saydıkları ağaçların ve taşların etrafında dans ederek yemekler bırakırlar. Böylece kutsal sayılan ağaç ve taş tanrılarına dileklerin gerçekleşmesi için yemek sunulmuş olur. Türklerde yatırlara, mezarlara ve kutsal taşlara mum yakılması geleneğinin kökeni, ateşin kutsal sayıldığı döneme dayanmaktadır. Mum yakılarak dua edilmesi, eski inançlardan kalmadır.

Bu geleneğin çok eski bir geçmişe dayandığı düşünülmektedir. Arkeologların büyük bir kısmı, bu geleneğin ilkel ateş kültü ile bağlantılı olduğunu iddia eder. Hıristiyanlıktan önceki dönemde Helenler ve Romalılar, mezar ve mezar taşları üzerinde ateş yakarlardı. Bu pagan gelenek bir şekilde Hıristiyanlık içinde de mum yakmak şeklinde yerini buldu ve günümüze kadar süregeldi.

Eski dönemlerde yalnız evliya ya da önemli zatların değil diğer ölülerin de mezarlarında ya da öldükleri yerde veya ateş yakmak bir çeşit kurban kesme kabul edilirdi. Kırgız-Kazaklar arasında bu gelenek çok ciddi yer almaktadır. Kırgız-Kazaklar, ölünün ruhu için kırk gün boyunca her gün bir mum yakarlar.

Türk kültüründe tütsü veya ateş yakma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Özellikle, ardıç ağacı, öd ağacı ve alıç ağacı, tütsü yakmak için kullanılır. Tütsü yakmak, kötülüklerin bertaraf edilmesi ve kötü ruhlardan korunmadır.

Mezar taşı dikme geleneğinin, Türklerden ve Orta Asya'dan gelme olduğu düşünülmektedir. Arap İslam ülkelerinde mezara taş dikme geleneği görülmez. Aksine ölünün gömülmesinden sonra yerin kaybolması istenir. Bu gelenek, Türklerin atalar kültürüne dayanır. Türklerde mezarlar çok temiz ve bakımlıdır. Bu mekânın düzenlenmesinde kullanılacak bitki ve ağaçlara kadar her husus en ince ayrıntısına kadar düşünülmektedir. Mezar taşı üzerinde yapılan süslemeler, konan hayvan figürleri, mezar üzerine farklı sayılarda yerleştirilen kuş sulukları, mezarın başına dikilen ölen kişinin ruhuyla simgeleşen serviler ilk akla gelen örneklerdir. Mezarlığın bu kadar detaylı olarak düzenlenmesinde Şaman inancındaki ruhun ölmezliğinde, dünya değiştirme düşüncesi yer almaktadır. Mezar ziyareti kültürün önemli bir parçasıdır. İslam'ın kabulünden sonra da bu gelenek bırakılmamış, İslam'ın içinde dini bir hale dönüşerek varlığını devam ettirmiştir. Özellikle dini bayramlar ve kutsal günlerde kabir ziyareti süregelmektedir. Türklerde mezar taşları, bir sanat haline dönüştürülerek taşların şekillerinden üzerlerindeki yazılara kadar ayrı bir özellik göstermektedir.

Eşiğin kutsallığı, Şamanist özelliklerden kalma önemli bir gelenektir. Türk kültüründe "eşik" ya da "kapı" çok kutsaldır. Türk inanç kültüründe, halk arasında eşik ve kapı saygı duyulan bir yerdir. Orta Asya'da, Anadolu'da, din büyüklerinin yattığı mezarlar/yatırlar/dergahlar/tümbelerin eşikleri ve kapıları her zaman ve her dönem kutsal kabul edilmiş, saygı gösterilen, yüz sürülen yerler olmuştur.

Şaman, giysisine ve davulunun üzerine birtakım işaretler “çapraz, yıldız, üçgen, çizgi, dalga” bitki “pıtrak, başak” ve hayvan “yılan, kuş, akrep, böcek, kırkayak, koçboynuzu gibi figürleri çizer. Anadolu’daki halı ve kilimlerin üzerinde de aynı çizimler yaşamaktadır. Özellikle, Türk halı ve kilimlerinde kullanılan motifler arasında “kuş, pıtrak, yılan, göz, koçboynuzu, tarak, yıldız, muska, nazarlık, saç örgüsü, akrep, ağaç, yaprak” sayılabilir.

Kümbetler, Anadolu’da çok yaygın bir mimari yapıdır. Bu mimari yapılar, benzerliğinden dolayı çadırla ilişkilendirilmektedir. Kümbetler, İslam öncesi, “Gök-Tanrı” inancının sembolü olan mavi renktedir. Gök kubbe olarak da adlandırılır. Şamanizm inancına göre, ölünün evinde dua okunur ve okuma işini Şaman yapar. Şaman, müziksiz ayin yapmaz ve ayin sırasında mutlaka davulu, defi ve kopuzu yanında olur. Bununla birlikte zamanla mevlit okunması sırasında Kuran’dan ayetlerin okunması ve dua ve yakarışlar da törenin bir parçası haline gelmiştir. Mevlit okutma geleneği farklı vesilelerle gerçekleşebilmektedir. Ölüm sonrası mevlit okutmanın dışında kandil geceleri, bebek mevlitleri, sünnet mevlidi gibi uygulamalara da rastlanmaktadır. Mevlit sırasında, Türk dünyasında farklılık göstermekle birlikte, yiyeceklerin ikramı ve özellikle de helva ve şeker dağıtılması en önemli özelliktir. Bu ikram geleneği, eski Türklerdeki yuğ törenlerine benzemektedir. Türklerin mevlit geleneğinin buradan geldiğine inanılmaktadır. Amaç, ölünün ruhunu rahatlatmaktır.

Türk kültüründe Süleyman Çelebi’nin yazmış olduğu, Kuran ayetlerini, Muhammed Peygamber’in doğumunu, hayatını anlatan ve müzikle okunan şiirsel metinlere “mevlit” denir. Mevlit, Peygamber’in doğumunu anlatmanın ötesinde, O’na duyulan sevgi ve bağlılığı dile getirmektir. Türk kültüründe çok yerleşmiş ve önemli bir yere sahip olan mevlit okutulması geleneği günümüzde de devam etmektedir: Doğum mevlidi, sünnet mevlidi, adak mevlidi, ölüm mevlidi (vefat’tan sonra ve ölüm yıl dönümlerinde) işlerin hayırla olması için okunan mevlit, Hacca gitmeden önce ve döndükten sonra okunan mevlit, askere gidiş ve dönüşlerde okunan mevlit, kandil ya da mübarek gecelerde okunan mevlitler gibi. Mevlit törenlerinde lokum, şeker, helva, şerbet, gülsuyu, yemek ikram edilir. İsteğe göre tütsü yakılır. Mevlit okuyana “Mevlithan” denir. Adak-Kurban, eski Türklerde, kanlı ve kansız kurbanı görmekteyiz. Kansız kurban olarak Şaman’ın davuluna çaput/bez –değişik renklerde– bağlaması, ateşe içki ya da yağ atılması, suya kırmızı saçılması, atların adak olarak kırlara saliverilmesi, taş/taş yığınlarına yiyecek, içecek bırakılması gibi adetler görürüz; “eski Türkler, bu olaya ıduk derler”. Bunlar adak ya da kansız kurbanlardır. Türbelere, yatırlara, ağaçlara, çaput bağlama ve kuşlara yem atma, kafeslerinden saliverme, Anadolu’da halk gelenekleri arasında yaşamaya devam etmektedir ve varlığını korumaktadır. Kanlı kurbanlar arasında at, koyun, inek, deve görülmektedir. Kanlı kurban adakları, günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Bu adet eski Türklerden kalmadır.

Türklerin din konusunda aşırılığa kaçmamaları ve ılımlı bir tavır takınmaları, farklı dinlerin kabulüne rağmen, Şaman'ın ve Şamanizm'in yaşamasına olanak sağlamıştır. Türklerde aile ocağı, atalardan kalan kutsal mirastır. Büyük atanın veya büyük ananın ruhları aile ocağında daima hazır bulunur. Dolayısıyla, bu ruhları takdis etmek için ocağın sönmemesi gerekir. Türkler için esas ibadet, topluluk halinde yapılandır ve tanrıya ya da büyük ataya yapılan kurban töreni, evlenme töreni, milli av, yağmur töreni, yog ayini gibidir. Bu ayinler her zaman yapılabilir. Sadece, tanrıya kurban her yıl Mayıs ve Haziran ayları arasındaki bir tarihte yapılır. Dede-Baba-Şaman bağlantısında, gelenekler soydan soya ata kültürü ile taşınır. Ata kültürü ile Şaman inancının kesişme noktalarından birini teşkil eder. Şamanlar da ata kültüründe olduğu gibi Şamanlığın soydan gelme seçiliş şekliyle, kıyafetiyle, gösterilen saygıyla benzerlik gösterir. Türk halk inanışında Şaman kültürünün izleri görülür. Doğum, evlilik, ölüm, sosyal yaşam, nevruz, hidrellez, yağmur duaları, türbeler, mezar taşları, keçe-halı-kilim desenleri, duvar halıları, oylar, sihir, büyü, kurban kesme ve adak, seyirlik köy oyunları, danslar, bez/çaput bağlama, mum yakma, içki içme, mevlit okutma, kümbetler, mezar taşları, eşiğin kutsallığı, sayıların-renklerin-taşların tılsımı, hayvanların-bitkilerin kutsallığı, güneşe ve aya dua edilmesi, şölen, tenasüh, helva-pilav-şeker ve lokma dağıtılması, tuz ve ekmeği baştan çevirip sadaka verme, ad verme, saçılar, kurşun dökme, nazar boncuğu, ateşte tuz çatlatma, ateşten atlama, tahtaya üç kez vurma, tütsü yakma, havada uçma, inançlar, mezar taşı, ayinler, törenler, şölenler, bayramlar, dualar, bitkisel ve hayvansal içecekler, ilaçlar, merhemler, beddualar, Hızır-İlyaslar, Noel Babalar vb. herkesin bilinçli veya bilinçsiz yaşamına kolektif bilinç ya da toplumsal hafıza olarak yerleşmiştir. Dolayısıyla, bütün bunlar bugün gelenek ve göreneklerde, anlatılarda, ritüellerde biçim bulmuştur ve Türklerin en uzak tarihlerine kadar gitmektedir. Günümüzde varlığını sürdüren bu alışkanlıklar, sosyal yaşamın tam ortasında yüzyıllardır insanların beklentilerinin, dileklerinin, yaşam biçimlerinin bir aracı olmuşlardır. Şaman'ın, Şamanizm'in izlerini silmek mümkün değildir. Çünkü, içimizde, geleneklerimizde yaşamaktadır ve izlerini devam ettirmektedir. Tarihin derinliklerinden gelen bu izler, kalıntılar, özellikle düğün-doğum-ölüm gibi, sosyal yaşamda varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla da Şamanizm'in izlerine geleneklerde sıkça rastlanmaktadır. Bu bağlamda Şaman ve Şamanizm'in izleri, kültür, inanç, düşünce ve günlük yaşam iç içe geçmiştir. Şamanlık geçmişten günümüze büyük bir birikimle aktarılmıştır. Şamanizm bir inançtan çok bir yaşam biçimi ya da bir dünya görüşü olarak algılanmış ve farklı coğrafyalarda aynı temel noktada birleşmesine rağmen, kültürlere göre biçimlenmiş ve var olmuştur. Günümüzde de çoğu geleneklerde geçmişin izlerini taşıyarak, koruyup saklanmış, harmanlanmış, biçimlendirilmiş olarak yeniden farklı şekillerde yaşamaktadır.